

MEDEDELINGENBLAD

Ampt Epe

NO. 51 MEI 1980.

REDACTIE: R. Paasman, Beekstraat 46, Epe.
Tel.: 05780 - 12048.

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis
toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging
"Ampt Epe".

"AMPT EPE"

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE.

De vereniging stelt zich o.m. tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling
voor de geschiedenis van de Gemeente Epe.

Lidmaatschap f 15,-- per jaar.

Bestuur:

Voorzitter : G.S. van Lohuizen,
IJsseldijk 12, Veessen.
Tel.: 05783 - 245.

Secretaris : W. van Putten,
Hoofdstraat 80, Epe.
Tel.: 05780 - 13579.

Penningmeester : C. Stork,
Dellenparkweg 8, Epe.
Tel.: 05780 - 13090.

Leden : W. Terwel,
F. Zandstra.

Giro: 119.40.15 t.n.v. Penningmeester "Ampt Epe" te Epe.

Inhoud

	Blz.
Ter inleiding. Door R. Paasman	3
Emigratie uit Epe en Oene (Nederland) naar Epe en Ohne (Duitsland?). Door E.F.G. Krijgsman met commentaar. Door G.S. van Lohuizen.	4
Oorlogshandelingen op de Veluwe (1). Door P.G. van Manen.	10
Het Vaandel, aanvulling. Door C.O.A. Schimmelpenninck van der Oije.	18
Er was eens een ridder in Oene. Door W. Terwel.	19
Het onderwijs in Epe in de eerste helft van de 19e eeuw (1). Door R. Paasman.	25
Toponymen Jodenkerkhof, ligging Tongeren/Epe. Door G.S. van Lohuizen.	34
De breischôele. Door Alve.	35
Van het bestuur	39
Wie interesseert zich voor genealogie? Door A. Veldhuis.	43

Ter inleiding

Zoals we reeds aankondigden in ons jubileumnummer, waarover we enkele positieve reacties ontvingen, vindt u in deze aflevering alsnog de bijdrage van "Alve", getiteld: "De breischôele" en een artikel van de heer W. Terwel: "Er was eens een ridder in Oene".

De heer G.S. van Lohuizen voldoet aan een verzoek van de heer J. Becker te Uden in nr. 48 om gegevens over het Jodenkerkhof en andere Jodentoponymen te Epe.

De heer F.G. Krijgsman te Veldhuizen heeft gegevens gevonden, waaruit zou kunnen blijken, dat er indertijd emigratie heeft plaatsgevonden vanuit Epe en Oene naar de Duitse dorpen Epe en Ohne. Hij vraagt om wat meer licht over deze zaak.

Welnu, de heer G.S. van Lohuizen laat hierover zijn licht schijnen.

Ook treft u een verzoek aan van de heer A. Veldhuis te Barneveld, die de genealogie als serieuze hobby beoefent en gaarne contacten wil leggen met gelijkgezinden.

Drs. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije te Ellecom heeft enige aanvullingen en kritieken op W. Terwel's artikel in nr. 50 "het Vaandel", die we publiceren met het commentaar daarop van de heer Terwel.

Ondergetekende begint in dit nummer met de eerste aflevering over het onderwijs in Epe in de eerste helft van de 19e eeuw.

Als nieuw medewerker aan "Ampt Epe" begroeten we de heer P.G. van Manen te Emst.

Van zijn hand verschijnen een paar artikelen over oorlogshandelingen op de Veluwe.

In deze aflevering behandelt hij, na enige achtergrondinformatie, de strijd die tijdens de 80-jarige oorlog op de Veluwe gevoerd is.

In de rubriek: Van het bestuur wordt u geïnformeerd over de op 13 maart jl. gehouden algemene vergadering van onze vereniging. Daar er bij sommige leden enig

misverstand bestaat over het verschil tussen "Ampt Epe" en "Stichting Behoud", worden de doelstellingen van beide clubs (en van de stichting "Veluws Streekmuseum") nog eens uiteengezet. Verder een mededeling over de "Werkgroepen" die nu langzaam maar zeker van de grond komen en waarbij nog plaats is voor geïnteresseerden.

R. Paasman.

Emigratie uit Epe en Oene (Nederland) naar Epe en Ohne (Duitsland)?

Het moderne Epe kent vele ingezetenen, afkomstig uit andere streken.

Omgekeerd zijn vele Epenaren naar elders verhuisd. Emigreren en immigreren is tegenwoordig heel normaal. Vroeger deed men dat veel minder en zelden uit vrije wil. Men emigreerde, omdat men verdreven werd: door natuurrampen, religieuze vervolgingen, oorlogsgeweld, enz. Misschien is Epe met naaste omgeving daarvoor redelijk gespaard gebleven.

Dit zou men tenminste kunnen afleiden uit het feit dat genealogen bij hun onderzoek omtrent dit deel van de Veluwe dikwijls vinden dat hun voorouders al vele, vele generaties hier woonden. Waren onze voorouders zo verknocht aan hun grond of was het hier werkelijk zo goed? Of hebben zij het de hedendaagse genealoog gemakkelijk willen maken?

Toch is er natuurlijk wel emigratie geweest. Ik vond hierover iets dat ik u niet wil onthouden. Het komt erop neer dat er emigratie zou zijn geweest vanuit ons Epe en Oene naar Epe en Ohne bij Gronau net over de Duitse grens. Zelfs zouden deze plaatsen vanuit Epe en Oene gesticht zijn.

De betreffende informatie vond ik in het boek/ Twenter Laand en Leu en Lèven door C. Elderink, een boek uit

1937, heruitgegeven in 1976 via Interbook International B.V.-Schiedam. Op blz. 43 wordt Pfarrer Jesse aangehaald, schrijver van "Geschichte der Herrschaft und Stadt Gronau".

Pfarrer Jesse uit het vermoeden, dat het Westfaalse Epe gesticht en bevolkt is vanuit het Gelderse. Tot deze onderstelling geeft hem vooral het feit aanleiding, dat een plaatsnaam Epe, zowel westelijk van de IJssel als in het Munsterland voorkomt, in beide gevallen op gelijke afstand liggend van een andere plaats die Oen of Ohne heet.

Men leest: "Van beteeckenis schijnt hier het opvallende feit, dat aan gene zijde van den IJssel een Oud- en Nieuw-Keppel voorkwam, waarvan de bezitters, de Dynasten van Keppel, tevens patronen waren der op die plaatsen gestichte kerken, want ook het patronaat der kerk in het hierlandsche (Duitsche) Epe, evenals twee daarin gevestigde vicariën, waren, volgens de bisschoppelijke visitatie protocollen van 1571 tot 1573 en 1656 in handen eener familie van Keppel. Het ligt daarom voor de hand aan te nemen, dat immigranten uit het Epe en Oen aan den overkant van den IJssel aan deze zijde gelijknamige plaatsen hebben gesticht, wellicht onder medewerking van een met hen trekkenden tak der familie van oud-Keppel".

Over de immigratie biedt het boek geen verdere gegevens. Het Duitse Epe wordt nog enkele malen aangehaald, b.v. in verband met de overnachting van de troepen van prins Maurits aldaar. Blijkens Anthonis Duijck, die de krijgsverrichtingen uit eigen aanschouwing weergaf, overnachtte een regiment aldaar de 15e October 1597, de 16e volgde de rest van het leger.

In beide gevallen wordt een tijdpoint aan het eind der 16e eeuw genoemd.

Epe bij Gronau bestond dus toen al, maar wanneer werd het gesticht?

Of Pharrer Jesse in zijn boek meer informatie geeft en in hoeverre zijn onderstellingen houdbaar zijn? Ik heb het bewuste boek nog niet kunnen achterhalen.

Misschien kan een van de lezers wat meer licht op deze affaire werpen?

E.F.G. Krijgsman
Veldhoven.

COMMENTAAR.

Graag wil ik op bovenstaand stukje van de heer Krijgsman nader ingaan.

Op 10 augustus 1960 schreef de heer Reker van het Stadsampt Epe (Westf.) over het ontstaan van Epe (Westf.) o.m. het volgende:

"Der Ort Epe ist über 1000 Jahre alt. Epe oder Ape, wie die ältere Form heisst, bezeichnet ein wasser, einen Flusz oder einen Bach - dann auch einen Ort am Wasser. Nun liegt ja Epe an der Dinkel.

Zur Zeit Karl des Groszen (etwa 800 n. Chr.) wurde der Ort von holländischen Kolonisten aus der Ysselgegend besiedelt.

Beim holländischen Epe liegen zwei alten adelige Sitze Altkeppel und Neukeppel, Besitzerin war die Dybastenfamilie von Keppel, die auch Patronatsherrin der Kirche im holländischen Epe war.

Auch hier in Epe war eine reiche Familie des gleichen Namens von Keppel Patronatsherrin der Kirche und Stifterin von 2 Vikarien. Mit grösster Wahrscheinlichkeit ist die Familie von Keppel mit den fränkischen Kolonisten hier nach Epe gekommen und hat diese den Name Epe auf ihre neue Heimat übertragen.

Die Auswanderung mag ihnen auch dadurch leichter gefallen sein, dasz ihrem neuen Bistum Münster der Bischof Ludger vorstand, der vordem in der damals schon dichtbesiedelten Ysselgegend gewirkt hatte. An die alten Beziehungen zu Holland erinnert auch die Tatsache, dasz bei uns noch in späterer Zeit nach Deventrischer Münze gerechnet wurde"

Tot zover deze lezing over de geschiedenis van het (toenmalige) Stadsampt Epe (Westf.).

In grote trekken zijn de lezing van Pfarrer Jesse en van het Stadsampt Epe gelijk.

Een mooi verhaal, maar is het waar?

Wanneer je iets bewijzen wilt, zet je allerlei zaken op een rij, zonder jaartallen, met vermoedens en waarschijnlijkheden en dan lijkt het juist te zijn.

Ik heb echter grote bezwaren tegen deze manier van geschiedschrijven, omdat het rammelt en er niets zeker is.

Ik zal proberen aan te geven waar mijn twijfels over dit verhaal liggen.

1. Inderdaad schijnen er ten tijde van Karel de Grote, rond 800 n. Chr., gekerstende Franken gekoloniseerd te zijn naar het niet-christelijke Saksenland. Maar deze kolonisatie is zo vaag en er zijn zo weinig details bekend, dat daarop geen bewijs gebouwd kan worden. Het is helemaal niet bekend of er van de Oost-Veluwe mensen naar Saksenland getrokken zijn. Het is voor mij zelfs de vraag of de Oost-Veluwe bij het Frankenland gerekend kan worden.

M.i. hoorde zeker de Oost-Veluwe bij het Saksenland, de IJssel was geen barrière, maar wel de woeste Veluwe.

Bovendien weten wij, dat Lebuïnus, als missionaris uit Engeland, rond 770 een kapel stichtte in Wilp, vermoedelijk de eerste op de Oost-Veluwe. En van Wilp uit de eerste kerk in Deventer bouwde, die enkele jaren later door de Saksen weer verwoest werd.

Dit zijn de eerste berichten uit deze omgeving over het christendom. Was het IJsselgebied rond 800 (na 30 jaar!) al zo gekerstend om naar Westfalen te gaan om daar missie te bedrijven?

En was het IJsselgebied in die tijd al zo dichtbewoond, dat de inwoners gingen verhuizen? Onze indruk is, dat in Epe (Vel.) rond 800 nog maar weinig mensen woonden. De bewoning en bebouwing van de enken was pas begonnen. Er was ruimte genoeg.

En is Epe (Vel.) nog IJsselgebied?

2. Bisschop Ludgerus, de eerste bisschop van Munster, is niet zo'n grote bekende in deze streek. Hij heeft enkele jaren als diaken in Deventer gewerkt om het werk van Lebuïnus voort te zetten, maar na 777 (zijn priesterwijding) ging hij naar Friesland en is in het noorden gebleven (met een onderbreking van 2½ jaar in Rome), tot hij bisschop van Munster werd.

De historici zijn het niet eens over de grenzen van dit bisdom, sommigen menen, dat de westgrens op de Veluwe lag. (zie J.W. Oostveen, Velua Catholica I).

3. "Oud- en Nieuw Keppel aan gene zijde van de IJssel".

In of bij Epe (Vel.) is dit volledig onbekend. Misschien bedoelen de schrijvers hiermee het -nu- Hoogen Laag Keppel aan de Oude IJssel tussen Doesburg en Doetinchem. In laag Keppel ligt het prachtige kasteel Keppel (1615). De oudst bekende bezitter, Wolter van Keppel wordt in de 12e eeuw genoemd. Door vererving komt het in 1356 aan Van Voorst, in 1416 aan Van Polanen van Asperen, in 1433 aan van Rechteren en sinds 1530 is het bezit van de Van Pallandts.

De bezittingen van de "Dynasten van Keppel" in Epe (Vel.) zijn alleen de Quickborn met bijbehorende landerijen. Als vroegste datum hiervan is bekend 1405 behorende aan Johanna, Vrouwe van Voorst, Asperen en Keppel. In 1492 is Johan van Voorst en Keppel eigenaar en in 1547 is het beleend aan Elisabet, Vrouwe van Voorst en Keppel, huisvrouw van Johan van Pallant. Zij hadden de Quickborn al in 1492 verkocht aan Evert van Donseler Egbethszn, maar het leen bleef op de naam Van Voorst en Keppel, later Van Pallant en Keppel. In 1727 gaat het leen over op Aernst van Domselaer. De Quickborn was geen kasteel of jachtslot, maar een "hoff" of hoeve, waar de heren van Voorst en van Pallant kwamen om te jagen en pacht in ontvangst te nemen.

Gezien bovengenoemde jaartallen lijkt het mij uitgesloten dat de "Dynasten van Keppel" meegetrokken kunnen zijn. (als dit al gebeurd is.)

4. Voor zover bekend, zijn de "Dynasten van Keppel" nooit patroon van de kerk van Epe (Vel.) geweest. Hiervoor is tot nu toe geen enkele aanwijzing gevonden.
5. De Sint Catharina Vicarie of Grote Vicarie is $\pm$ 1500 gesticht door Van Voorst en Keppel. Door vererving, zoals kasteel Keppel, is ook nu nog de familie Van Pallandt van Keppel verbonden aan deze vicarie. 2/3 van de opbrengst van deze vicarie gaat nog naar de familie van Pallandt van Keppel en 1/3 is voor de pastoriegoederen van de kerk van Epe (Vel.) Een samenhang met de 2 vicariën in Epe (Westf.) kan ik hier niet vinden. Het is mij ook niet duidelijk welke familie van Keppel in Epe (Westf.) deze vicariën gesticht heeft.

6. De naam EPE. Het Standesamt geeft als verklaring voor deze naam het oude "Apa", dat water betekent, dus een plaats aan het water. Dit kan dus, omdat Epe (Westf.) aan de Dinkel ligt, die als riviertje langs dit dorp stroomt. De afleiding van "Apa" past dan ook beter bij Epe (Westf.) dan bij Epe (Vel.). Bij de mogelijkheid, dat Epe (Vel.) van "Apa" komt, zet ik een vraagteken, omdat het "water" (behalve de Dorpsbeek) niet te vinden is.

Maar, wanneer de naam Epe (Westf.) komt van "Apa", waarom hebben de zogenaamde emigranten uit Epe (Vel.) de naam Epe meegenomen?

Die naam was er toch al?

7. In Epe (Westf.) ligt een dorpje Ohne en op de Veluwe ligt bij Epe het dorp Oene. Op de Veluwe ligt ca. 4 km. oostelijk van Epe inderdaad Oene (in 1176 geschreven als Unen). Dit Oene - Unen - wordt door Dr. J. de Vries in zijn Etymologisch Woordeboek verklaard: "Betekenis onzeker, in geen geval een keltische waternaam ône. In het tegenwoordige land Nordrhein-Westfalen, graafschap Steinfurt ligt Epe en Noordoost daarvan op (hemelsbreed) 20 km. afstand ligt het dorpje Ohne (over de weg is de afstand 30 km!) in het graafschap Bentheim en het land Niedersachsen. Ohne (mogelijk wel afgeleid van de keltische waternaam ône) ligt aan de Vecht, die er als een brede stroom doorheen gaat. Het lijkt mij, dat de nabijheid van Epe en Oene en van Epe en Ohne toch weinig met elkaar te maken hebben. In het verhaal van Pfarrer Jesse en van het Standesamt Epe (Westf.) zitten zoveel onzekerheden en tegenstrijdigheden, dat ik tot de conclusie moet komen: mooi bedacht, maar is het waar? Wanneer er geen betere bewijzen komen, dan kan ik niet aannemen, dat Epe (Vel.) en Epe (Westf.) iets met elkaar te maken hebben. Alleen de naam is hetzelfde, maar dat zegt toch niets. Er zijn wel 5 plaatsen met de naam Tongeren, zonder dat daar verband tussen is. En er is in Zuid Limburg een Epen. Wel een mooi verhaal, maar met fantasie.

Oorlogshandelingen op de Veluwe

Daar oorlog en de menselijke geschiedenis, helaas moeten zeggen, vaak zijn samengegaan, behoeft verder geen betoog, dat ook de Veluwe herhaalde malen door het oorlogsgeweld is getroffen. Bij het beschrijven van die oorlogshandelingen zal het artikel zich beperken tot de 80-jarige oorlog en zal er zo goed mogelijk naar gestreefd worden van een en ander ook de achtergrond te belichten.

De rol, die Gelderland en dus ook de Veluwe, gespeeld heeft in de 80-jarige oorlog, is niet zozeer die van een of andere rebelse voorkeur ten overstaan van Alva's schrikbewind, als wel de rol van een strategisch belangrijk gebied. Vanaf het moment, dat de kern van het gewapende verzet zich vanuit het zuiden verplaatste naar Holland, dat in 1572 het enige bolwerk van de opstand werd, heette Gelderland een "voirmuur" en deze opgelegde status ging het lot van het gewest van buitenaf onontkoombaar en in toenemende mate bepalen. Gelderse steden werden en voelden zich bij uitstek "frontiersteden". Wat de oorlogvoering zelf betreft, is het goed te bedenken, dat het voetvolk de ruitery overwonnen had in de strijd tussen de Zwitserse piekeniers en de Bourgondische ridders bij Morat, Grandson en Nancy in een reeks verwoede veldslagen in de jaren 1475 - 1477. Dit had tot gevolg dat een overwinning in oorlogen, die hierna gevoerd werden, niet meer afhankelijk was van de kwaliteit van de strijdende partijen, noch van die van hun bewapening, maar van de aantallen. Een in een oorlog verwikkelde regering diende voortaan iedereen, die ze maar kon vinden te mobiliseren en te bewapenen. Ook een diepgaande verandering in de wijze van defensieve oorlogsvoering had grote invloed in de periode van de 80-jarige oorlog. In de vijftiende eeuw hadden de militaire bouwkundigen het bastion ontworpen.

Deze ontzaglijke uitstulping aan de wallen was voorzien van een platform, waarop geschut stond opgesteld. Een bastion telde vier zijden: twee staken in de rich-

ting van de vijand vooruit en twee stonden in een zodanige hoek ten opzichte van de wallen, dat in geval van een vijandelijke stormaanval voor een kruisvuur gezorgd kon worden. Toen deze bastions in de 16e eeuw gingen functioneren, werden de oorlogvoerende mogelijkheden ertoe gedwongen de sterkte van hun strijdmachten te verdubbelen. Aan de verdedigingswerken vonden ook nog veranderingen plaats, doordat de bastions en de tussenmuren minder hoog werden, maar dikker van constructie en er werd liever met metselwerk gebouwd dan met steen. Men had namelijk ontdekt, dat metselwerk het vijandelijke vuur absorbeerde, terwijl een stenen muur onder de kracht van de salvo's bezweek. Ook bleek, dat een compacte constructie van stadswallen beter bestand was tegen artillerievuur. Ter vervolmaking van het nieuwe verdedigingssysteem werden de wallen en bastions omgeven door een diepe en brede gracht, die dikwijls nog door andere werken verdedigd werd. In de 16e eeuw werd door dit alles de conventionele belegeringswijze van steden - het slaan van een bres door artillerievuur of mijnen, waarna een massale stormaanval volgde - geheel ontkracht. Het geschut der belegeraars werd nu op veilige afstand gehouden en zelfs met langdurige beschieting slaagde men er niet in het metselwerk in puin te schieten. Een op deze manier verdedigde stad kon gewoonlijk nog slechts genomen worden door een totale blokkade. De oorlog in de Lage Landen na 1568 ontaardde dan ook in een reeks langdurige belegeringen. Vanwege dit karakter van de oorlog verdween de ruitery als belangrijk onderdeel der strijdmacht. De zware ruitery werd slechts gemobiliseerd wanneer er sprake was van een veldtocht in het zuidelijk of oostelijk deel van de Nederlanden, waar de grote steden verder uiteenlagen en er meer kans bestond op een geregelde veldslag. De 80-jarige oorlog werd vooral een infanterieduel. Het voetvolk van beide partijen moest vijandelijke steden belegeren en zijn eigen steunpunten verdedigen. Overal moest een garnizoen geregeld zijn, teneinde een verrassingsaanval te voorkomen. Een geslaagde blokkade van een grote stad was afhankelijk van de vraag wie de omliggende steden in zijn macht had. Oorlog werd in deze situatie een zaak van gevechten,

schermutselingen, hinderlagen, zo nu en dan een veldslag, kleine belegeringen, stormaanvallen, veroveringen en verrassingsaanvallen op steden. Het had meer het karakter van een reeks ongecoördineerde guerrillagevechten dan van een grootscheepse oorlog. Omstreeks 1600 veranderde het karakter van de oorlog enigszins, doordat de grens tussen de partijen een stabiel karakter verkreeg. Deze grens was namelijk aanzienlijk korter geworden: van de kust onder Sluis tot het neutrale hertogdom Kleef ten zuidoosten van Nijmegen. Ook had men in de winter van 1605 - 1606 een reeks schansen gebouwd, waartussen een ononderbroken wal was opgeworpen. Deze liep van Zwartsluis aan de Zuiderzeekust tot Zwolle en van daar langs de westelijke IJsseloever naar Arnhem, langs de westelijke oever van de Rijn naar het punt waar deze met de Waal samenkomt in de buurt van de Schenkenschans en tenslotte langs de noordelijke oever van de Waal tot Tiel. Hierdoor en door de zwaar versterkte steden was het in 1606 bijna onmogelijk geworden de Republiek over land aan te vallen. Door de beperking van het strijdtoneel verminderden de guerilla-achtige expedities drastisch. De conflicten waren nu teruggebracht tot een enkele oorlog in een beperkt gebied. Door deze ontwikkeling zijn de veldslagen veel belangrijker geworden. Door de verbeterde verdedigingstechnieken voelden de belegeraars zich uiteindelijk opgewassen tegen een vijandelijk ontzettingsleger en werden er dikwijls verwoede veldslagen uitgevochten tussen de belegeraars en het ontzettingsleger.

Wanneer we nu de aandacht richten op de concrete gebeurtenissen, dan zien we dat in het begin van de 80-jarige oorlog op de Veluwe een belangrijke rol vervuld is door een Wolter Hegeman. Deze Wolter Hegeman werd omstreeks 1548 te Harderwijk geboren als zoon van Jacob Hegeman, een tijdlang burgemeester van Harderwijk en Neeltien Wolffs. Voor het eerst komen we met Wolter Hegeman in aanraking bij de beeldenstorm van 22 september 1566 te Harderwijk. Wolter helpt dan mee met het verwijderen van het kruis op het Lieve Vrouwenkerkhof. Bij een op 7 september 1567 afgenomen verhoor van de 45-jarige Jacob Hegeman blijkt, dat Wolter juist een reis naar Danzig achter de rug had. Hij komt onmiddellijk na zijn terugkeer

terecht in een geuzenpreek en zoals we gezien hebben, een beeldenstorm.

Door deze gebeurtenissen neemt zijn levensloop een totaal andere wending.

De strijd tegen de Spaanse onderdrukking gaat voortaan het hoofddoel van zijn bestaan vormen. Bij vonnis van 17 augustus 1568, te 's-Hertogenbosch uitgesproken, wordt Hegeman door Alva verbannen. Hij weet zich door een tijdelijke vlucht aan de greep van Alva te onttrekken. Zijn naam komt voor op een lijst van personen, die in 1568 als voorvluchtig worden vermeld.

Na de inname van Den Briel heeft hij zich zeer zeker aangesloten bij de knechten van de bekende Diderick Sonoy, die toen meestal in het Noorderkwartier van Holland opereerde. In augustus 1573 raakt Hegeman op de Veluwe slaags met een troep Spaanse ruiters. In 1577 neemt het kwartier van Veluwe hopman Hegeman en zijn knechten in dienst. Daarvoor had zich het volgende afgespeeld: sedert 1576 hadden de IJsselsteden Kampen en Deventer een bezetting van Hoogduiters, behorende tot het regiment van de overste Polweiler, waarvan tevens een gedeelte binnen Roermond lag. Deze troepen, in koninklijke dienst, veroorzaakten door hun strooptochten veel narigheid en ellende in de gebieden rondom Deventer, waarbij ook de gehele Oost- en Midden-Veluwe erg van hen had te lijden. Tijdens een te Arnhem op 7 september 1577 gehouden Kwartiersdag wordt aangedrongen op het werven van 300 geoefende "schutters" onder leiding van "goede hoplieden ende bevelhebberen, mitsdoende henlieden behoorlijke betaling". Na monsterring door daartoe aangewezen commissarissen zullen deze knechten dan gebracht worden naar bepaalde "oorden ende plaetsen op de Veluwe".

In het begin van november komen drie vendels onder de hoplieden Wolter Hegeman en Hendrick van Broeckhuysen naar de Veluwe en betrekken nog voor 30 november kampementen in en bij het dorp Apeldoorn. De aanwezigheid van Staatse troepen in Apeldoorn is vanzelfsprekend een doorn in het oog van de Hoogduiters in Deventer. De bezetting streeft dan ook naar een zo snel mogelijke vernietiging van de drie vendels. Deze moet gevolgd worden door een algehele plundering en verwoesting van Apeldoorn, zodat

de plaats gedurende lange tijd geen steunpunt meer kan vormen voor andere Staatse troepen. In de avond van 6 januari 1578 verlaten 300 uitgelezen Hoogduitse knechten onder bevel van hopman Hans Frederik van Schoonauwen de stad Deventer voor het ondernemen van de "Campsade" tegen de te Apeldoorn gelegeerde soldaten van Hegeman en Broeckhuysen. Uiteindelijk gelukt het Hegeman de Hoogduitse tot de aftocht te dwingen. Nog in diezelfde nacht rijden twee soldaten spoorlags naar Arnhem. Ze brengen er het bericht van de overwinning en hebben brieven van de hoplieden bij zich met het dringend verzoek zo snel mogelijk kruit, lonten en lood naar Apeldoorn te sturen. De tijding van de te Apeldoorn behaalde victorie verspreidt zich als een lopend vuurtje over de Veluwe en dringt zelfs door tot in Utrecht. Direct na aankomst van het gevraagde kruit, lood en de lonten verlaat Hegeman met zijn beide vendels Apeldoorn en bezet bij verrassing de dorpen Terwolde en Twello, waar hij de kerken en naaste omgeving in staat van verdediging laat brengen. Op 13 januari 1578 schrijft Hegeman weer om kruit, lood en lonten. Hij heeft de vorige dag een schermutseling gehad met de vijand en daarbij wel een half uur lang de IJsselbrug van Deventer in zijn bezit gehad. Hegeman probeert gedurende die tijd de brug in brand te steken, doch door gebrek aan "preparamenten" gelukt hem dit niet. Latere ondernemingen leveren evenmin resultaat op. Omstreeks februari 1578 krijgt Hegeman ook nog te maken met benden van de ruwe en onbesuisde watergeus Barthold Entes van Mentheda. Het tuchteloze volk van Entes richt op de Veluwe erge schade en overlast aan. Ten einde raad roept de bevolking de hulp in van Hegeman. Daar de troepen van Entes zonder toestemming der Staten-Generaal zijn geworven, wordt hopman Hegeman gelast tegen hen op te treden. Voordat Barthold Entes en zijn bende gelegenheid krijgen zich te verschansen, worden ze door Hegeman overvallen, uiteen geslagen en van de Veluwe verdreven. Op 23 maart rapporteert Hegeman, dat hij "gisteren den geheellen namiddag gedurende een sware schermutzell mit die van Deventer gehouden" heeft. Zijn troepen hebben daarbij de dijk veroverd en de vijand tot aan de stad teruggedreven. Intussen gaat Hegeman onvermoeid door met het versterken

van zijn positie bij de IJssel. Op 7 maart pleit hij voor de aanleg van een fort of schans tussen Twello en Deventer. Zonder dat de vijand er erg in heeft, vindt in de nacht van 31 maart het opwerpen van deze schans plaats. De bezetting van Deventer is geenszins van plan Hegeman in het ongestoorde bezit te laten van de schans. Op 18 april doen de Hoogduitse ten getale van 800 man - bijna het garnizoen - een uitval en veroveren Fennicken Cocxhuis, dat eerder in Staatse handen was gekomen en niet ver van de stad Deventer af stond. Hegeman wijt het verlies aan de slechte betaling van zijn soldaten, hetgeen "den knechten halff onwillich gemaect heeft". Bovendien ontbreekt het hun weer aan kruit, lood en lonten.

In zijn rapport van 19 april schrijft Hegeman, dat de gehele bezetting van Deventer ter sterkte van 900 man de schans bij Twello bestormd heeft.

De Staatse knechten houden stand en de Hoogduitse moesten afdeinzen.

10 Mei 1578 veroveren de troepen van Hegeman de Yperenberg, een verdedigingswerk ten noord-oosten van Wilp. Zoals eerder is opgemerkt, lag in Kampen eveneens een Hoogduitse garnizoen, dat evenals de bezetting van Deventer behoorde tot het regiment van de zeer koningsgezinde overste Polweiler. Het was 500 man sterk en ondernam telkens strooptochten op de N-Veluwe en in Overijssel. Ook bemoeilijkte het de scheepvaart op de IJssel. Rennenberg, stadhouder over Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel ontbiedt Hegeman en geeft hem opdracht tot het ondernemen van een aanslag op Kampen. Dit is beslist in overleg met het Kwartier van Veluwe gebeurd, want Hegeman en zijn knechten stonden immers in Veluwe dienst. Aanvankelijk loopt de onderneming naar wens. Hegeman en zijn troepen vertrekken uit Twello en bereiken zonder opzien te baren het dorp Heerde. Hier wordt hij, zonder het zelf te merken, herkend door een jeugdig licentiaat uit Kampen. De Spaansgezinde jongeman vindt alles nogal verdacht en keert naar Kampen terug, waar hij de garnizoenscommandant vertelt wat hij gezien heeft. De commandant neemt nu maatregelen en het gevolg is, dat de beraamde aanslag op Kampen op een mislukking uitloopt en pas na een geregeld be-

leg met een veel sterkere legermacht komt de stad op 20 juli 1578 in handen van Rennenberg. De Hoogduiters in Deventer komen al gauw op de hoogte van Hegemans afwezigheid en van de vermindering van de bezetting der schans bij Twello. Ze krijgen nu een prachtkans dit belangrijke steunpunt op de Staatsen te veroveren.

Op 9 juni 1578 bericht Hegemans plaatsvervanger, luitenant Meetkerke, dat op die dag zware gevechten zijn geleverd met de Hoogduiters, waardoor weer eens een groot gebrek aan kruut, lood en lonten is ontstaan. Na het afslaan van de eerste aanval zijn de Staatsen met hulp van 300 burgers uit Zutphen er in geslaagd de vijand tot aan Deventer terug te drijven. Plotseling moeten de Hoogduiters een tegenaanval, hun tegenstanders moeten wijken en zoeken voor een goed deel hun toevlucht in de schans, die daarna wordt omsingeld. Een ijlbode wordt naar Zutphen gezonden, die de magistraat verwittigt van de schier hopeloze situatie.

Het Zutphense stadsbestuur zendt in allerijl een schrijven aan de stad Arnhem met een dringend verzoek om hulp, zowel voor de ingesloten en in de schans als voor de bewoners der omringende dorpen. De Arnhemse magistraat zendt onmiddellijk een groot aantal gewapende burgers naar Voorst. Deze slagen met hulp van de Ridderschap van Veluwe erin een schans te ontzetten. Vanzelfsprekend wordt ook Hegeman in het leger voor Kampen zo snel mogelijk op de hoogte gebracht van de kritieke situatie bij Twello. Onmiddellijk verlaat hij het legerkamp en rijdt spoorslags naar Twello. De bij Kampen achtergelaten knechten van Hegeman zullen eveneens met spoed naar Deventer zijn vertrokken; iedere versterking is daar dringend nodig geweest. Na de verovering van Kampen trekken Rennenbergs troepen naar Deventer en verschanzen zich ten oosten van de IJssel rondom de stad.

Aan de Veluwe oever blijft Hegeman met zijn drie velds de toegang afgrenzen, waardoor een algemene insluiting tot stand komt. Op 28, 29, 30 en 31 augustus en eveneens op 4 en 7 september worden zonder resultaat pogingen ondernomen tot vernieling van de paalbrug. Twee dagen later wordt eindelijk alle inspanning beloond, want op 9 september 1578 schrijft Hegeman aan de

Gelderse Staten, dat de brug bij Deventer verbrand is en geen enkel juk intact gebleven. Pas op 19 november geven de Hoogduiters zich over aan Rennenberg. De gebeurtenissen van het jaar 1578 hebben een diepe indruk achtergelaten op de bevolking van de omringende Veluwe gebieden. Vooral de persoon van Wolter Hegeman blijft nog lang voortleven in de herinnering der bewoners. Op 23 april 1613 - dus 35 jaar later - verklaart de 75-jarige Alijt Custers, dat haar man een door hem in het ambt Epe gekocht stuk land had laten inzaaien "doe Hegeman voer Deventer lagh". In brieven van vele Staatse aanvoerders klinkt medelijden door met de erbarmelijke toestand van de bevolking in streken, waar de gevechten zich afspeelden. Ook in brieven van Hegeman komen deze telkens tot uiting. Verwonderen behoeft ons dat niet, nu we gezien hebben wat zich in 1578 op de Veluwe en omgeving afspeelde. (Wordt vervolgd)

P.G. van Manen.

(Wordt vervolgd)

Het Vaandel (aanvulling)

In het jubileumnummer (nr. 50) van Ampt Epe schreef W. Terwel over vaandels. Gaarne wil ik er iets over de briefschrijver aan toevoegen.

Zoals uit de beschrijving in de inventaris van de Cannenburg (nr. 127) blijkt, is de brief ondertekend door de generaal F.J.B(aron) van Baar en gericht aan de Staten-Generaal. Van deze brief, die Van Baer geschreven heeft op 6 juli 1703 vanuit Lillo, is in het archief van de Cannenburg een gelijktijdig afschrift, ondertekend door de griffier François Fagel, bewaard gebleven. Dit afschrift was bestemd voor de weduwe van de in 1703 bij Ekeren overleden Johan Hendrik van Isendoorn à Blois, heer van de Cannenburg.

Frederik Johan van Baer, heer van de Slangenburgh (onder Doetinchem) leefde van 1646 tot 1713. In 1704 werd hij bevorderd tot eerste generaal van de infanterie. Evenals Johan Hendrik van Isendoorn is Van Baer Rooms-Katholiek gebleven.

De brief is gedrukt in de Nederlandsche Leeuw 1908, kolom 175.

C.O.A. Schimmelpenninck van
der Oije,
Ellecom.

Gaarne wil ik Drs. C.O.A. Baron Schimmelpenninck v.d. Oije dankzeggen voor zijn correctie en aanvulling op mijn bijdrage "Het Vaandel".

Een door mij geraadpleegde kopie van het bewuste schrijven in het archief van "De Cannenburg" vermeldde in de linkerbovenhoek "Hr. van Slangenburgh. rec. 10 july 1703" en deze naam werd door mij abusievelijk als geadresseerde overgenomen. Naderhand vond ik de zaak van de tot dassen en zakdoeken verscheurde vaandels ook nog vermeld in "Het Staatse leger". deel VIII. band 1, veldtochten 1702-1705, op blz. 308.

W. Terwel.

Er was eens een ridder in Oene

In een pak correspondentie van het gemeentebestuur van Epe over het jaar 1823, vond ik onder nr. 129 een afschrift van een proces verbaal, gericht aan de officier van de Rechtbank te Arnhem. In dit stuk, gedateerd 10 mei 1823, klaagt de ambtsvroedvrouw Barta Bronkhorst, huisvrouwen van Hermen Wijnbergen over beunhazerij op haar werkterrein en wel door Anna Kops, weduwe van Leendert Hagedoorn te Oene.

Ten bewijze hiervan somt Barta een viertal gezinsuitbreidingen op, waarbij Anna haar "adsistentie" zou hebben verleend. De eerste naar voreengebrachte klacht wekte mijn bijzondere aandacht op. "Dat dezelve (Anna Kops) onder meerdere op den twaalfden februari dezes jaars Hermina Kamphuis, huisvrouw van den ridder Lulof Riphagen, dagloner, wonende te Oene, heeft verlost van een dochter".

De combinatie ridder met dagloner was mij op dat moment onduidelijk en het idee dat ridder hier als bij- of scheldnaam bedoeld was, leek mij vooreerst de enige mogelijkheid. Tot mijn grote verbazing bleek naderhand dat Lulof Riphagen er wel degelijk recht op had met ridder te worden aangesproken. In een bundel ingekomen stukken 1813-1818, vond ik een extract uit het Kon. Besluit van 11 augustus 1815, nr. 17. Bij dit Besluit wordt Lulof Riphagen, Fusilierbij het Bataillon Nationale Militie nr. 5, benoemd tot Ridder Militaire Willemsorde, vierde klasse, zullende de verhooging van soldij, bepaald bij artikel 8 der wet van den 30 april 1815 nr. 5 ingaan met de dagtekening van het tegenwoordige besluit. Een brief aan de tweede Afdeling van het Alg. Rijksarchief te Den Haag, leverde nieuwe gegevens op.

In het archief van de Staatssecretarie van Koning Willem I bevond zich het bovengenoemde Kon. Besluit en ook een brief van de commandant van de 2e divisie Luitenant Generaal H.G. de Perponcher aan de Prins van Oranje (de latere Koning Willem II), waarin hij aan de Prins mededeelt welke militairen zich op 15, 16 en 18 juni hebben gedistingueerd.

Centraal. Nederlands
Armee

1. Divisie
2. Divisie
N. 11

Ik heb de Eer. Uwe Koninklijke Hoogheid
hierbij te degen. te degen. de Koninklijke Staat
der Onderofficieren en Mannschappen, die de
Lig. in de Slagen van den 15. 16. en 17. d. 18. 18. 18.
Jang. hebben gedienstigd.

De Kanselarying tot het Eer. en
dezer Staat my twaalf Slagen te laat. Zynde
geworden, en de Voorzitter. van een Gedeelte
der Eer. en myn. Oorlog. van de Eer. en
Waarom ik deze List nu heb aan Uwe
Koninklijke Hoogheid kan aanbieden.

De Luitenant Generaal
H. G. de Perponcher

1. Divisie 2. Divisie 3. Divisie 4. Divisie

Lijst van Militairen die voorge dragen werden voor een onderscheiding		
1. Divisie	2. Divisie	3. Divisie
4. Divisie	5. Divisie	6. Divisie
7. Divisie	8. Divisie	9. Divisie
10. Divisie	11. Divisie	12. Divisie
13. Divisie	14. Divisie	15. Divisie
16. Divisie	17. Divisie	18. Divisie
19. Divisie	20. Divisie	21. Divisie
22. Divisie	23. Divisie	24. Divisie
25. Divisie	26. Divisie	27. Divisie
28. Divisie	29. Divisie	30. Divisie
31. Divisie	32. Divisie	33. Divisie
34. Divisie	35. Divisie	36. Divisie
37. Divisie	38. Divisie	39. Divisie
40. Divisie	41. Divisie	42. Divisie
43. Divisie	44. Divisie	45. Divisie
46. Divisie	47. Divisie	48. Divisie
49. Divisie	50. Divisie	51. Divisie
52. Divisie	53. Divisie	54. Divisie
55. Divisie	56. Divisie	57. Divisie
58. Divisie	59. Divisie	60. Divisie
61. Divisie	62. Divisie	63. Divisie
64. Divisie	65. Divisie	66. Divisie
67. Divisie	68. Divisie	69. Divisie
70. Divisie	71. Divisie	72. Divisie
73. Divisie	74. Divisie	75. Divisie
76. Divisie	77. Divisie	78. Divisie
79. Divisie	80. Divisie	81. Divisie
82. Divisie	83. Divisie	84. Divisie
85. Divisie	86. Divisie	87. Divisie
88. Divisie	89. Divisie	90. Divisie
91. Divisie	92. Divisie	93. Divisie
94. Divisie	95. Divisie	96. Divisie
97. Divisie	98. Divisie	99. Divisie
100. Divisie	101. Divisie	102. Divisie

De brief van Luitenant Generaal
H. G. de Perponcher aan de
Prins van Oranje met de lijst
van militairen die voorge dragen
werden voor een onderscheiding.

Onder de militairen van de 5de bataljon Nationale Militie (het z.g. Gelderse Bataljon) wordt ook de fusilier Riphagen genoemd "wegens zig bijzonder te hebben gedistingueerd" (onderscheiden).

Wanneer we nu onze kennis van de Vaderlandse Geschiedenis weer wat opfrissen, zal het ons duidelijk worden dat Riphagen meegevochten heeft bij Quatre Bras en Waterloo, waarbij uiteindelijk definitief werd afgerekend met Napoleon.

De geschiedschrijving over deze veldslagen die onder het opperbevel van de Hertog van Wellington werden gevoerd tegen het Franse leger onder Napoleon, is aanvankelijk alleen maar een eerbewijs aan Wellington met zijn Engelse soldaten, maar de inbreng van de legers van diens bondgenoten en dan wel met name die van Nederlanders wordt maar nauwelijks genoemd.

Latere schrijvers en dan vooral F. de Bas in zijn boek "Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd", hebben stelling genomen tegen deze gekleurde geschiedschrijving, waarbij de schrijvers misschien weer net iets te veel naar de andere kant zijn doorgeslagen en de Prins van Oranje met een deel van de eer is gaan strijken die toch zijn chef generaal majoor Baron de Constant Rebecque, en de bevelhebber van de 2de divisie Luitenant Generaal H.G. de Perponcher toekwam. Vast staat dat deze twee generaals tegen het bevel van de Hertog van Wellington in, besluiten hebben genomen, (die naderhand door de Prins van Oranje zijn "gedekt"), die van doorslaggevend belang zijn geweest voor de uiteindelijke afloop van de slag bij Waterloo. Door deze "ongehoorzaamheid" vond de Franse maarschalk Ney op 16 juni 1815 bij zijn aanval op Quatre Bras, Nederlandse troepen tegenover zich, die zich heldhaftig hebben verzet tegen zijn aanvallen. Het bataljon Nationale Militie nr. 5, waarbij Lulof Riphagen diende heeft hier de zwaarste klappen moeten opvangen. Aan het einde van de strijd op de 16e juni was er van dit Gelderse Bataljon nog 38% over. De Prins van Oranje heeft zich bij deze slag bij Quatre Bras persoonlijk aan het hoofd van dit vijfde bataljon gesteld, wat uiteraard voor het moreel de troepen van groot belang is geweest. Hadden de Nederlandse generaals het

De Prins van Oranje aan het hoofd van het 5e Bataljon Nationale Militie bij Quatre-Bras, 16 juni 1815. De ruiter, die op de linkerflank van het bataljon rijdt is de Bataljons-Commandant, de Luitenant-Kolonel **Jan Josias Westenberg**.

(Naar „J. W. de Jongh en H. Wagenvoort, Schoolplaten voor de Vaderlandsche Geschiedenis" J. B. Wolters, Groningen - Batavia)

bevel van hun superieur, de Hertog van Wellington opgevolgd, dan was de afloop van de slag bij Waterloo ongetwijfeld heel anders geweest. Zelfs Napoleon heeft dit later op St. Helena toegegeven.

Op de 18 juni bij Waterloo heeft het restant van het Gelders Bataljon in de tweede linie weer meegevochten. Na afloop van Quatre Bras en Waterloo is er van het bataljon dat aanvankelijk 482 man telde nog maar 161 man over. 33% overleefde de strijd. 37 militairen hiervan werden met de Militaire Willemsorde onderscheiden, waaronder dus ook Lulof Riphagen.

Lulof Riphagen werd op 24 september 1789 geboren als zoon van Kornelis Riphagen en Janna Lucas. Hij trouwde op 5 mei 1821 met Hermina Kamphuis en overleed op 13 oktober 1864. Nog is in het bezit van een rechtstreekse afstammeling van ridder Riphagen t.w. L. Riphagen Hzn.

aan de Weteringsdijk te Emst, een platte fles (veldflesmodel), die volgens de familieoverlevering de slag bij Quatre Bras en Waterloo heeft overleefd en door fusilier Riphagen weer ongeschonden mee naar huis werd gebracht.

Een uitstekende publikatie over de slag bij Waterloo verscheen in 1974 van de hand van N. Vels Heijn "Glorie zonder helden".

W. Terwel.

Het onderwijs in Epe in de eerste helft van de 19 eeuw(1)

In 1819 werd tot schout (1) en notaris van Epe benoemd Gustaaf Willem van der Feltz, sinds 1815 schoolopziener (2) te Zaltbommel. Zijn kennis van het onderwijs kwam hem goed te pas in de gemeente en hij heeft zich zeker volledig ingezet om het onderwijs in zijn ambtsgebied te verbeteren.

In dit artikel willen we het hebben over de schoolgebouwen in Vaassen, Oene en Epe. In de volgende afleveringen gaan we nader in op het onderwijs en de onderwijzers.

HET SCHOOLGEBOUW IN VAASSEN.

In 1818, dus nog tijdens de ambtsperiode van Schout Mr. Gerhard Tulleken, werd in Vaassen een nieuwe school gebouwd. In de gemeentebegroting van 1818 lezen we hierover: "Deze post van een school is allerhoogst nodig, alzoo de School te Vaassen geheel onbruikbaar is en alverscheidene malen order is gegeven tot het bouwen van een School welke nu geschied ten Kosten van het geheele Schouts Ambts, onder condities dat Vaassen mede zal contribueeren jaarlijks in de huur der School van Epe en Oene en zelve dus geen huur trekken als een Vertrek der gemeente bewonende".

Het bestek en de condities van de bouw zijn bewaard gebleven. Daarin staat o.a.: "De maats in dit bestek bedoeld wordende in Amsterdamsche Maat, van elf duimen in den voet". (Volgens Van Dale is 1 Amsterdamse voet 0,283 m en 1 Amsterdamse duim 2,573 cm).

De vloer bestond uit grauwe klinkers in het zand en de muren moesten gekalkt worden. De school moest gebouwd worden bij het Kustershuis. De afmetingen waren: "buitenwerks lang 34 voeten, breed 20 voeten, hoog 13 voeten". Er moest een "geheim gemak" in gemaakt worden met 2 aparte deuren. "De aanbesteding geschied met Guldens van Honderd Cents, bij het uitbranden der Kaars zoodanig dat altijd een Kaars moet zijn aangestooken en uitgegaan zijn, zonder dat een

minder bod word gedaan en de minstbiedende aannemer zal zijn".

En in het proces-verbaal van de aanbesteding staat: "Nadat verscijdene Waskaarsen waren ontstoken en uitgegaan zonderer een verminderd bod werd gedaan heeft Jacob van Essen en Barteld Toewater het laagste aangenomen voor 824 gulden".

Dit gebouw, bestemd voor ongeveer 150 leerlingen, bleek al spoedig veel te klein. In 1824 deelde de schout aan de hoofdschout (3) van Middel Veluwe mee, dat op zijn verzoek enige ingezetenen ruim f 500,-- bijeengebracht hadden. "Voor die som is gezegde school 20 voeten verlengd terwijl de Kap op het dak $1\frac{1}{2}$ voet opgewonden is.

Hierdoor wordt het onderwijs veel doelmatiger gegeven".

Terloops merkte hij hierbij op: "Bovendien heeft de onderwijzer van Vaassen in de loop van het jaar een zeer knap ondermeester bij zich genomen".

Dit schoolgebouw was nu dus eigendom van de gemeente in tegenstelling tot de schoolgebouwen in Oen en Epe, die aan de Kerk behoorden en waarvoor huur betaald moest worden. In de begroting van 1818 werd hierover vermeld: "Hieronder is begrepen 25 Guldens wegens huur van het Locaal van de School van Epe, te betalen volgens overeenkomst van het toenmalige Ambtsbestuur en Kerk d.d. 23 van Wintermaand 1809". En verder: "als mede voor de huur van de school te Oene 14 guldens waarvan het contract nader zal worden gesloten, alzoo daar geen Locaal van de gemeente is".

DE SCHOOL IN OENE.

In 1819 deelde de diaconie van de Hervormde Kerk te Oene mee, dat ze het schoollokaal dat aan haar behoorde, zelf wenste te gebruiken en ze drong er bij de schout op aan in Oene een nieuwe school te bouwen.

De Raad benoemde een commissie die zo spoedig mogelijk hierover rapport zou uitbrengen. In 1820 deelde deze commissie mee, dat er op een gunstige plaats in het dorp (niet ver van de woning van de onderwijzer) een "kamer" gekocht kon worden voor f 300,--.

Om deze "kamer" geschikt te maken voor schoollokaal,

zou nog eens f 200,-- moeten worden opgebracht. De Raad besloot tot aankoop en inrichting over te gaan. Bestek en tekening werden na enige verbeteringen (op de tekening ontbraken een schoorsteen en een portaal) door Ged. Staten goedgekeurd. In 1822 kon de school in gebruik worden genomen.

DE SCHOOL IN EPE.

In Epe werd school gehouden in een lokaal dat aan de Ned. Herv. kerk toebehoorde. Over dit onderkomen bestonden al jaren klachten: het was veel te klein en niet geschikt om te verbouwen. De gemeente wilde graag een heel nieuw schoolgebouw maar had daarvoor niet de financiële middelen. Vooral de Schout zocht naarstig naar een oplossing. In 1823 stuurde hij een verzoekschrift aan de Koning, waarvan hij een afschrift met een toelichting aan de goeverneur (4) zond. Hierin wees hij op de noodzaak van een nieuwe school. Het in gebruik zijnde lokaal was 12 ellen lang (8 m 28) en breed 4 ellen (2 m 76).

In de winter ontvingen er 200 leerlingen les die niet allemaal in het gebouw konden, "zoodat de waardige onderwijzer uit eigen beweging een vertrek zijner woning afgezonderd heeft waar hij dan een getal van dertig leerlingen door een zijner oudste scholieren onderwijs heeft laten geven uit hoofde het onmogelijk was deze in het gewone lokaal te plaatsen". Hij betoogde, dat de ingezetenen, zelf de bouw van een nieuwe school niet kunnen betalen. In zijn toelichting aan de goeverneur schreef hij: "Ik behoef UE. Gr. achtb. verlichte aandacht niet opmerkzaam te maken op den toestand des landsmans in deze streken daar de vele produkten zoo weinig opbrengen dat zij de meeste moeite hebben zich tegenwoordig staande te houden te meer daar de ambtslasten reeds zwaar en drukkend zijn doordien dit ambt zedert weinige jaren twee nieuwe scholen heeft daargesteld en onder meer noodzakelijke uitgaven het onderhoud heeft van 31 bruggen en daaraan vele kosten heeft moeten doen hetwelk UE. Gr. achtb. blijken kan uit het afschrift aan Z.M. ingezonden adres. De gemeente heeft nooit een aanzoek gedaan aan het land om geld voor on-

derhoud van die bruggen, daar het niet voegzaam zoude wezen het Gouvernement deswegen lastig te vallen". Hij verzocht Z.M. om f 1000,--. Naar schatting zou de nieuwe school f 2000,-- moeten kosten. Enige ingezetenen hadden f 500,-- bijeengebracht en op de gemeentebegroting was f 500,-- uitgetrokken.

Daar het antwoord van de koning lang op zich liet wachten, richtte de Schout zich vervolgens tot Gedeputeerde Staten van Gelderland. "Tot hiertoe is op dat verzoek geene dispositie gevallen, doch uit hoofde der menigvuldige aanvragen Voor Scholen is het te vreesen dat voor zeker niet ten volle in ons verzoek zal worden bewilligd". Daarom verzocht hij Ged. St., dat uit de gelden die op de provinciale begroting van 1823 en 1824 "ten behoeve van het schoolwezen gebragt zijn aan deze Gemeente eenige toelage tot het bouwen van eene nieuwe School mag worden verleend".

In juni 1824 ontving de Schout een missive van Ged. St. waarin stond, "dat met de opbouw of verbetering der school ten spoedigste moest worden een aanvang gemaakt ten einde die voor de Winter zou zijn voltooid". De Schout was het hiermee niet eens. Hij antwoordde via de Hoofdschout, dat er in Epe een geheel nieuwe school moest worden gebouwd en dat er dus een bestek diende gemaakt te worden en "zulks ter approbatie aan Heeren Gedeputeerde Staten moet worden ingezonden". Hij stelde voor daarmee te wachten tot het volgende jaar, "daar het Saisoen reeds zo verre verstreken is", dat voor de winter geen nieuwe school meer gebouwd kan worden.

Hij voegde er aan toe, "dat de ambachtslieden reeds van werk voor dit Saisoen zijn voorzien en het derhalve ook in de kosten van aanneeming aanmerkelijk zoude verschillen". In sept. 1824 deelde de Hoofdschout van Middel Veluwe mede, "dat het Zijne Majesteit behaagd heeft voor de daarstelling van een nieuw schoolgebouw te Epe een subsidie van f 600,-- te verlenen". Hij droeg de Schout op, in overleg met de Schoolopziener een bestek en begroting van kosten te doen opmaken en deze ter goedkeuring aan de Goeverneur te zenden en

na voltooiing van het schoolgebouw een verklaring in te zenden dat die werken behoorlijk waren voltooid. Ook was er nu bericht binnen gekomen van de Provinciale Staten, dat ze bereid waren f 1000,-- beschikbaar te stellen voor het bouwen van een nieuwe school. De Schout stelde de Schoolopziener op de hoogte van de beslissingen en vroeg hem "of UEd. mij deswegen ook eenige inlichtingen zoudet kunnen mededeelen of gij in dezen omtrek een School zoude kunnen aanwijzen om als model te dienen, daar ik meen alhier een timmerman te hebben die de geschiktheid wel bezit om zoodanig bestek op te maken".

In maart 1825 zond de Schout bestek en tekening in naar Ged. St. De totale kosten f 3244,225 bedragen. Ter beschikking had de gemeente f 2474.

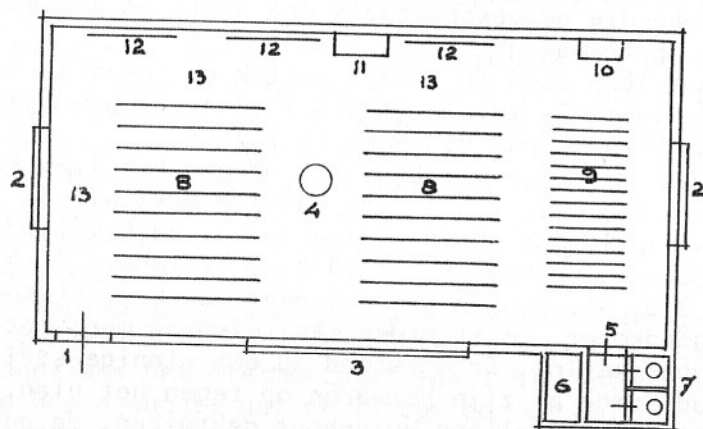
De Schout drong er bij Ged. St. op aan bij Z.M. te "negotieren" over een lening van f 800,-- bij de "Maatschappij ter begunstiging van de Volksvlijt" tegen een rente van "4 ten 100" af te lossen in 4 jaar. Ged. St. gingen hiermee niet accoord. 't Kon veel goedkoper. Ze stuurden een tekening mee, met een kostenberekening. Er ontstond nu een vinnige strijd. De Raad somde al zijn bezwaren op tegen het plan. Ged. St. wilden alleen vurenhout gebruiken, de gemeente "grene hout", omdat dit deugdelijker was. Ged. St. wilden afmetingen van 38 en 20 voet, de gemeente 60 en 30 voet. Ged. St. wilden een eensteensmuur, de gemeente een 1½-steensmuur. Ged. St. vonden 2 ramen voldoende, de gemeente oordeelde "dat hoewel ten volle overtuigd van het nuttige om slechts twee ramen in eene school te hebben rondborstiglijk moet verklaren, dat 2 ramen onmogelijk genoegzaam licht door de geheele school kunnen verspreiden".

Ged. St. bleven op hun standpunt: hun tekening moest als richtsnoer gelden. Maar ook de gemeente hield voet bij stuk, daarbij gesteund door de Schoolopziener. Deze schreef aan de Schout: "Ik ben het met u lieden eens, dat zulk een gebouw moet zijn van 1½ steen en voorts van goede materialen". Maar de tekening van de gemeente vond hij ook onjuist. "Ik heb nu al zoveel Scholen gebouwd en heb geleerd met schade

en schande. Doe uw voordeel met mijn verdriet en geloof mij, dat dit ding er geene 6 weken staat of Pijkeren (de onderwijzer) zal er verdriet van hebben. Het is niet mogelijk, dat zij goed licht heeft, het is niet mogelijk, dat bij zulk eene inrigting een geregeld onderwijs kan gegeven worden. Volg in dezen mijnen raad, ik blijf u borg, dat het goed uitkomt".

Onderstaande schets, geschikt volgens zijn opvattingen, sloot hij in. "Zoo moet er eene goede school uitzien.

1. Deur.
  2. Zeer groote ramen, zoo hoog geplaatst als maar eenigszins kan.
  3. Een lang zeer hoog licht, vallende midden in de school.
  4. Plaats der kachel.
  5. Ingang naar secreet en kolenhok.
  6. Kolenhok.
  7. Secreet.
  8. Blokken banken met schrijfflessenaars.
  9. Kleine bankjes.
  10. De letterkast.
  11. Kastje voor de meester.
  12. Onderwijsborden.
  13. Ruime gangen tussen de banken en de muur.
- Wees niet te bang voor te weinig licht. Maar wees bang voor te veel. Is men vrij met de keuze van plaats, dan

moet ééne eindgevel oost en de andere west staan en het hooge licht midden in de school moet op het noorden komen. De leerlingen moeten niets voor zich hebben dan eene blinde muur met onderwijsborden. Vooral moet op het zuiden alles blind zijn, omdat anders deze school ondragelijk heet wordt".

Meester Pijkeren, die zich via de Schout ook had laten horen, had - om begrijpelijke redenen - voorgesteld het Secreet buiten de school te plaatsen. Hier was de Schoolopziener op tegen. "Het plaatsen van het Secreet buiten de school geeft aanleiding tot allerlei ongeregeldeheid, vooral als de kleinen binnen dat staketsel spelen, dan zal het Secreet wel het verspoppelhuisje worden".

Aangemoedigd door de steun van de Schoolopziener besloot de Raad een nieuw bestek ter goedkeuring aan de gouverneur te zenden, waarbij geen meubilair werd opgenomen. De nieuwe school, geschikt voor 300 à 350 leerlingen, zou f 3800,-- moeten kosten. De gemeente kon f 2600,-- bijeenbrengen en de koning zou goedkeuring gevraagd worden voor het aangaan van een lening van f 1200,-- en dit bedrag in 6 jaar terug betalen. De gouverneur bleek zich hiermee te kunnen verenigen. En nu liep alles ineens snel. Bestek, tekening en begroting werden door Ged. St. goedgekeurd. Bij de aanbesteding werd de bouw gegund aan H. van den Beld voor het timmerwerk en het andere werk aan T. Feith. De school kwam klaar eind 1826 en werd begin 1827 officieel geopend. Het gebouw, staande ongeveer op de plaats waar nu bakkerij Santman is gevestigd, heeft als school dienst gedaan tot 1890, waarna het onder de naam "Boterwaag" nog jarenlang voor allerlei doeleinden is gebruikt. Eind 1820 plaatste de raad f 500,-- op de begroting voor de aankoop van nieuwe tafels, banken en borden. Ged. St. werd om toestemming verzocht deze schoolmeubelen door een plaatselijke timmerman te laten vervaardigen, omdat openbare aanbesteding te veel tijd in beslag zou nemen. Ged. St. vonden het allemaal goed.

(Wordt vervolgd)

R. Paasman.

NOTEN:

1. In de loop van 1825 werd de naam "schout" officieel vervangen door "burgemeester".
2. In 1801, in de Franse tijd, ontwierp de Agent van Nationale Opvoeding, J.H. van der Plam, de eerste onderwijswet in ons land, dienende tot verbetering van onderwijs en opvoeding. Vooral de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, opgericht te Edam in 1784 door M. Nieuwenhuizen, had veel invloed uitgeoefend door haar nieuwe ideeën over onderwijs en opvoeding. Deze wet, eerst verbeterd in 1803 en later door Adriaan van den Ende in 1806, bevatte o.a. voorschriften voor het oprichten van openbare en bijzondere scholen, over het verlot aan de gemeenten om schoolgeld te heffen (behalve aan onvermogens), over onderwijzersexamens (van onderwijzeressen is in deze wet geen sprake), over salarissen, over de 3 verplichte vakken lezen, schrijven en rekenen en vooral over de schoolopziensers. Zij werden belast met het stimuleren van goed onderwijs en een juiste organisatie. Voor de post van schoolopziener kwamen speciaal predikanten, rectoren van Latijnse scholen, artsen e.d. in aanmerking.
De kwaliteit van het lager onderwijs in die tijd was in het algemeen maar zeer pover, wat gedeeltelijk was toe te schrijven aan de ongeschiktheid van veel onderwijzers (door de slechte betaling was er weinig animo voor dit ambt), en gedeeltelijk door de geringe belangstelling van de overheid voor het onderwijs.
Ieder departement werd verdeeld in een aantal districten, elk met een eigen schoolopziener. Zij moesten erop toezien, dat vacatures openbaar gemaakt werden in de pers en dat de sollicitanten de vereiste papieren bezaten. De gegadigden werd een soort examen afgenomen. Daar veel onderwijzers tevens een functie in de Kerk bekleedden, bijv. als koster, voorzanger, enz. werd veelal ook een (plaatselijke) predikant ingeschakeld om te oordelen of de sollicitant de vereiste religieuze en maatschappelijke

deugden bezat. (Hij moest immers opvoeden tot alle christelijke en maatschappelijke deugden en daarbij zelf het goede voorbeeld zijn). Soms moest hij ook een proeve van zijn zangkunst in de kerk geven.
De schoolopziensers moesten onderwijzersvergaderingen beleggen, waar ze voordrachten hielden over onderwerpen van onderwijskundige- en opvoedkundige aard. Verder moesten ze ieder jaar rapport uitbrengen over hun bevindingen in de scholen. Ook waren ze belast met het afnemen van onderwijzersexamens.
Er waren 4 rangen voor onderwijzer ingesteld, waarvan de 1e de hoogste was. Op 16-jarige leeftijd kon men examen afleggen voor de 4e rang: men werd geëxamineerd in lezen, schrijven en rekenen. Voor de 3e rang (minimaal 18 jaar) werd aan genoemde vakken Nederlandse taal toegevoegd. Voor de 2e rang (22 jaar) kwam daarbij de vakken aardrijkskunde en geschiedenis en voor de 1e rang (men moest dan minstens 25 jaar zijn) werd men tevens geëxamineerd in de vakken natuurkunde en wiskunde. Bovendien moest men dan uitmunten in beschaafdheid van verstand. De 1e rang werd door weinigen behaald. Met de 4e en 3e rang mocht men uitsluitend onderwijs geven aan kleine scholen, met de 2e en 1e rang ook aan grotere scholen. Ook werd bij elk examen de praktische bekwaamheid getoetst.

3. In 1825 werd de titel "hoofdschout" veranderd in "districtscommissaris".
4. "Goeverneur" werd later "commissaris van de koning (in)".

BRONNEN:

1. Gemeente-archief Epe.
2. P.Th.F.M. Boekholt. Het lager onderwijs in Gelderland 1795 - 1858. Zutphen, De Walburg Pers, 1978.

TOPONYM JODENKERKHOF, LIGGING TONGEREN/EPE.

De heer J. Becker te Uden, vroeg in het Mededelingenblad no. 48 naar gegevens over JODENKERKHOF en andere Jodentoponymen in Epe.

De volgende gegevens zijn hem toegestuurd door de heer G.S. van Lohuizen.

JODENKERKHOF,

in Tongeren, nu deel van het Veenbos, aan de oostzijde van Tongeren, bij de Bouwmansweide.

Kadaster Epe en Oene, sectie S., no 610.

In de opgave voor het kadaster in 1821 heet dit terrein "Smouzenkerkhof" en R. Wartena schrijft in zijn

"Tongeren" Zutphen 1979, op blz. 36: "In 1852 werden daarom in de Amerikaanse kwekerij in het Smouzenkerkhof 20 kop Amerikaanse eikels quercus rubra en quercus bicolor, gezaaid.

(In de lijst van opmetingen in 1809 komt de naam niet voor). Eind vorige eeuw is de naam langzaam veranderd in Jodenkerkhof.

Bij de familie Rauwenhoff is niets bekend over de oorsprong van de naam, ook niet bij gerucht of overlevering.

Kan het iets te maken hebben met de "Heidenen", die in de 15e, 16e en 17e eeuw op de Veluwe rondzwierven?

Duyveland ligt ca. 2 km. ten Zuiden van Tongeren, een heuvel 31.7 m. hoog. (cood. 190.50 - 482.50).

De Galgenbergen rond Epe liggen 6 en 8 km. van Tongeren.

JODENBOSCH,

nu Norelbosch, aan de Belvédèreweg, heette in 1809 Noorlerholt. Kadaster Epe en Oene sectie B, no. 1958.

In 1872 koopt Mozes Wolff uit de nalatenschap van baron F.C.T. Isendoorn à Blois de percelen kad. Epe en Oene sectie B. no. 72 (bosch) en 73 (halhout). Als eigenaren geeft het kadaster: Mozes Wolff, koopman te

Elburg, met Manuel Wolff Isaak zn., Hermen Wolff, Liebjel Prins, c s. Tot 1895 blijft Mozes Wolff, en na zijn dood in 1880 zijn weduwe, eigenaar van het bos, dat spoedig in de volksmond de naam "Jodenbosch" kreeg. W. Heetjans noemt in 1925 in zijn "Gids voor Epe" dit bos "Het Wolffsbosch". (De naam Jodenbosch duidt dus duidelijk de eigenaren aan). In de dertiger jaren is de naam Jodenbosch verdwenen.

JODENBEEK,

de Dorpsbeek langs de Beekstraat.

In 1907 vestigde zich in Epe Salomon Frank, uit Groenlo. Hij ging wonen aan de Beekstraat, bij de Ploeg, juist waar de Dorpsbeek de Beekstraat bereikt. Al spoedig heette de beek nu Jodenbeek. In 1911 verhuisde S. Frank naar de Brinklaan en de naam Jodenbeek verdween langzaam weer. (Zie Alve in Noord Veluws Dagblad 6 sept. 1979).

G.S. van Lohuizen.

De breischôele

In de veurege eeuw heb de verenigingen "Vrouwenarbeid" en "Tot nut van 't Algemeen", heel veule 'edoan veur et verbeatern van et neai- en breijonderwies: dit an 'e-moedegd en op poten helpen zetten. Noe is et in Epe et Sint Teunensgilde 'ewes die doar de anzet veur egeven hef en bint de oldermannen wellich op anrôan van eur eigen vrouwluu d'r toe over'egoan um in Epe 'n neaj- en breischôele op te richten. Eers was die schôele an de Stationsstroate, ik denke op de plaatse waar later de koalenhandel van Van Diek was.

Op de däärperschôele wodden wel handwäärkonderwies 'egeven, ik denke ok wel elke weake. Mä 't was toch niet genog veur de jonge meissies. In die tied kwammen ok al zo'n bittien de neajmesines in de moede, mä toch nog lange niet in alle huusholdinks. D'r wodden niet meer zoveule deur de mensen zelf eweven en mit de hand 'eneajt. De jonge deerntjes mossen d'r wat meer van

leren. D'r is in die tied ok 'n Rika van Looizen 'ewes, die heetten later mevr. Hulsbärge, die hef veurle veur et handwäärkonderwies 'edoan.

In de däärperschöele wanen niet genog lokalen veur et neaj- en breijonderwies, zodoende wodden dät in de Stationsstroate 'egeven äs extra aanvulling op et onderwies. Et ondergoed dätter 'emaak wodden, mosz altied in huus of 'e maak wodden. D'r wodden 'ewäärk mit wit en geal ketoen en ok wodden d'r geal breiketoen gebuuk. In de oavenduren wanen d'r ok vervollessen. De lessen an de Stationsstroate wanen altied van viere tuut zesse: tied um te speulen wodden d'r niet uut 'etrokken. D'r liep 'n pad langs dät huus mit grote ramen. 's Wietters brandden d'r 'n grote kachel, de peterölielampen wannen an en de breij-en neajlappen lagen al te wachen. D'r zat altied zo'n vreamde papluch an dät ketoen waar de kiender vake de neuze veur optrokken. Mä d'r mosz härd 'ewäärk wodden en altied mit rood goarne 'eneajt, want dan ko'j de rolnoägies beater zien.

D'r wanen 'n paar dames die d'r op moszen letten dät allens goed gink. Zokke dames zollen tegenswoordig niet meer mee kunnen, mä toe wanen zuule gold werd en zee verstonnen de kuns van breijen en neajen uutzunderluk. Van de mōeders mochen de deernties niet op de plee, mä die vonnen dät wel mooi zo'n gemak.

Et was dan ok 'n heele veuruutgank toe in negentienhonder tiene de schöele in 't Weertspäärk 'ebowd wodden. Ik hep pas 'ezien dätte d'r nog ston, mä watter noe in gebeurt weet ik niet.

Mä in mien jēgjoaren wanen doar ok nog pleechies in, waar altied allerhande mooje of minder mooje dinge op de mūure 'eschreven wanen; de mensen denk altied dā'j vrogger zoiets niet deeën!

In mien tied was juffrouw Korpershoek doar heuf. 't Was 'n heel oareg mense. Zee trouwen later mit 'n leraar uut Haarlem geboortig uut Epe. Mä veur juffrouw Korpershoek mut d'r nog 'n ander heuf 'ewes wean, juffrouw Eisman. Noa juffrouw Korpershoek was juffrouw Vervloet heuf van de Eper brei- en neajschöele. Wieter binter nog äs leerkrach 'ewes, Juf-

frouw van Ommen-Witteveen, Geertien van Tongeren, Willempien Riphagen, Anna Riphagen en Aaltien van Emst, later mevr. Reezigt-van Emst. An de oavendschöele was ok nog juffrouw Rika Scheidemans en Mej. Ter Haar. Meer namen weet ik niet zo.

Op die zoaterdagse breijschöele hä'w van die gruune kussens op de banke, die vaste 'eschrōef wodden en waar 'je et neajwäärk mit spelden an vaste konnen steaken. Veur de deernties die kotter op dāärp an wonen, wanen d'r ok oavendlessen. De meeste deerns van Epe en ok uut Ems hep doar de eerste beginsels van neajen en breijen 'eleerd, waar ze dan in eur later leaven eur veurdeil mee konnen dōen.

Nog weer later is de tegenswoordige Nijverheidschöele äs dagschöele 'ekomen, de eerste joaren ok in et gebou in 't Weertspäärk en onder leiding van juffrouw Vervloet, later kwam de schöele in de Willem Tellstroate. Tegenswoordeg giet allens anders en bint d'r weer 'n hoop vakken bie'j 'ekomen d'r goat noe ok jongens noa die schöele, wie zol dät vrogger 'edach hemmen?

Noe hē 'k ok nog zo'n oarege brief 'ekregen van 'n vrouwe uut Uune. Die schrif mien dät zee al mit vief joar noa de breijschöele gink in Uune. Zee begonnen doar mit 'n broddellappe te breien, eers rech, dan twee rech, twee averrech. En zo mä wieter, noagies en mindern; op 't leste leren zulle 'n hakke breien. 't leste leren zulle 'n hakke breien. En äs zee dät ammoa kloar hādden, mochen zee 'n heele kouse breien.

In Uune wanen bie'j et breijen äs helpsters: Geertien Kluun, Wendeltien Störmink en Jäntien Bonhof. Toe die trouwen kwamp eur zuster Jannoa Bonhof of eur schoonzuster Coba van Loar.

As de deernties mit neajen begonnen, moszen zee eers op de neajdōek de verschillende steken en nōägies leren, knoopsgääte maken en trensies en 'n split. Zo gink et ok op de Eper schöele. De vrouwe uut Uune schreef dät zee vaake verstelwäärk meenammen noa de schöele, want niej grei dät zatter niet altied an bie'j alle mensen. D'r kwammen in Uune nog andere helpsters Derksien Scholten en Riek Wienbäärgen. De vrouwe

schreef mien dät zee d'r tuut eur zestiende joar hen 'legoan häd en op 't leste kon zee alle grei zelf maken mit hulpe of en toe van de helpsters. Later gink et achteruut toe de tweede schöels d'r bie j kwamp. Toe wanen d'r nog weer andere helpsters, o.a. Dina Berends en Hennie Zunnebäärg. Et bestuur beston uut, mevr. Heering, mevr. Visch, mevr. Broekhuuzen en mevr. te Lintel. Mä, zoäs de vrouwe schrif, dät is noe ammoa van de bāane: de jonge vrouwluu breit en neajt niet meer, zee goat mä noa de winkel, dät is veule makkelukker, mä of 't beater is, dāweet ik niet. Disse lessen wodden in Uune 'egeven in de vroggere Openbare schöele, woar noe et gimnestieklokaal stiet. Et was altied op zoaterdag de hele dag. Op woensdagmiddag wanen d'r ok breij- en neajlessen in de schöele, mä dät was verplich' en heuren bie j et gewone onderwies. Toe d'r in de Uunder Biebelschöele ok breij- en neajlessen 'egeven wodden, gingen doar derek zoaterdags ok deernies hen. De helpsters doar wanen Fennechien v.d. Vlekkert veur de neajlessen en Drieka Tessenmaker veur et breijen. Ok in de Zuukerschöele is nog lange zoaterdags een breijschöele 'ehollen. Dät is nog wel bekend, mä eene naam van de oldere helpsters wi'k dan nog nummen, dät was Jannoa Piekern. De andere leerkrachten wanen toe al "bevoegd" en häd den "de akte nuttige handwerken". Mä juus die heel gewone vrouwluu bint in die tied zo belangriek 'ewes veur et deurgeven van eur kennis op 't gebied van et brei en neajwäärk.

Alve.

Van het bestuur

Op 13 maart 1980 hield onze vereniging in de koffiekamer van het Huis der Gemeente haar jaarlijkse algemene vergadering die redelijk goed bezocht was.

Na een welkomstwoord door de voorzitter, bracht de secretaris het jaarverslag over 1979 uit dat als volgt luidt:

1979 is voor onze vereniging, in tegenstelling met de wereld om ons heen, een rustig jaar geweest.

Het aantal leden steeg weer en wel van 151 tot 170.

Het drukken van ons "Mededelingenblad", tot dan verzorgd door een drukkerij uit Nunspeet, werd overgenomen door het Administratief Centrum in Epe. De verschijningsfrequentie werd verhoogd van drie tot vier keer per jaar. Ondanks enkele schoonheidsfoutjes zagen deze nummers er o.i. verzorgd uit. Op 17 mei werd een, slecht bezochte, algemene ledenvergadering gehouden. Met algemene stemmen werden de nieuwe statuten aanvaard. Het bestuur werd uitgebreid tot vijf personen. Na de vergadering hield de heer F. Zandstra een met dia's geïllustreerde lezing over de Rijks- en Gemeentemonumenten in de gemeente Epe.

Bestuursvergaderingen werden gehouden op 21 februari, 18 april en 21 november.

De secretaris

W. van Putten.

De penningmeester gaf een overzicht over de financiële toestand van de vereniging die niet rooskleurig is. Het innen van de (achterstallige) contributie zal in het vervolg plaats vinden door middel van acceptgirokaarten.

Bij de bestuursverkiezing werden de heren Van Lohuizen en Terwel bij acclamatie herkozen. Het bestuur ziet er nu als volgt uit:

G.S. van Lohuizen, voorzitter

W. van Putten, secretaris

C. Stork, penningmeester
W. Terwel, lid
F. Zandstra, lid.

Na de pauze hield Drs. R.S. Hulst te Amersfoort een interessante lezing met dia's over het onderwerp: Archeologische opgravingen, waaronder een recentelijke vondst van een Romeinse Villa te Druten. De spreker had een aandachtig gehoor. Aan het eind van zijn lezing beantwoordde de heer Hulst enkele vragen, waarna de voorzitter met een welverdiend woord van dank aan de spreker de vergadering sloot.

AMPT EPE EN STICHTING BEHOUD

Er blijkt nogal eens verwarring te bestaan over "Ampt Epe" en "Stichting Behoud". Daarom willen wij nog eens naast elkaar zetten wat het doel en de taak van deze instellingen zijn.

De Historische Vereniging "Ampt Epe" houdt zich bezig met de bestudering van de Gemeente Epe, in de ruimste zin. De leden, die zich met deze studie bezig houden doen dit of in het veld (archeologie) òf door archief-onderzoek en bestudering van andere bronnen. Het resultaat van deze studies wordt o.a. in dit blad gepubliceerd of in lezingen e.d. medegedeeld. "Ampt Epe" heeft geen bezit, maar onderzoekt en publiceert. Bovendien organiseert zij lezingen. De contributie voor het lidmaatschap is f 15,--. waarvoor de leden o.a. 4 x per jaar dit "Mededelingenblad" ontvangen.
Giro van de penningmeester van Ampt Epe: 119.40.15.

"Stichting Behoud" is een stichting, waarin de Gemeente Epe en 11 verenigingen zitting hebben. Deze stichting is ook op historisch gebied aan het werk, maar doet dit:

- a. door aankoop en restauratie van gebouwen en
- b. door het verzamelen van alle goederen, die betrekking hebben op de geschiedenis van Epe.

Zij richt zich dus op de "zichtbare" historie van Epe. Zij bezit o.a. de huisjes "Hans en Grietje", Wachtelenbergweg 9 en "'t Hemeltje", Vlijtweg 31,

die beide in de loop der jaren gerestaureerd zijn en nu bewoond. Zij bemiddelde bij de verkoop van Wisselseweg 80, waardoor dit boerderijtje gerestaureerd werd. En zij is eigenaar van de museumboerderij "De Hagedoorns Plaatse" Ledderweg 11, in Zuuk.

De verzameling gebruiksvoorwerpen, gereedschappen enz. die bij de boerderij horen, zijn in bruikleen afgestaan aan de Stichting "Veluws Streekmuseum", die het museale deel van de historie verzorgt.

Wanneer de stichting "Veluws Streekmuseum" over een eigen gebouw kan beschikken, zullen ook de andere goederen van "Stichting Behoud", zoals de klederdrachtverzameling, de stenen- en fossielenverzameling, bibliotheek, schilderijen en prenten, enz. in bruikleen aan het museum worden afgestaan.

"Stichting Behoud" had en heeft veel geld nodig voor restauratie en onderhoud van de gebouwen. Hiervoor dragen begunstigers per jaar min. f 15,-- bij door overschrijving op de Sallandsche Bank te Deventer, op rekening 63.16.63.819 van de Stichting. Giro van de bank is 80.73.76. Sinds kort heeft Stichting Behoud ook een eigen giro 445.71.35.

Tenslotte om volledig te zijn, de stichting "Veluws Streekmuseum", die dus zorgt voor een museum, nu nog alleen de boerderij-museum "De Hagedoorns Plaatse", maar binnen niet te lange tijd ook een algemeen museum, waarvoor begunstigers van harte welkom zijn.
Rabobank Epe, no. 31.75.14.075.
Giro van de bank 922.100.

WERKGROEPEN.

Op de laatste ledenvergadering heeft het bestuur de suggestie gedaan werkgroepen te vormen voor verschillende onderdelen van de geschiedenis, wanneer hiervoor interesse bestaat bij de leden.

WERKGROEP ONDERWIJS.

Er is al een tijd een werkgroepje onderwijs aan het werk bestaande uit:
R.Paasman, Beekstraat 46 Epe, tel.: 12048 en

D.J. Roelofs, Beekstraat 22 Epe, tel.: 16073.

Geïnteresseerden kunnen bij deze heren inlichtingen krijgen.

WERKGROEP ARCHEOLOGIE.

Hiervoor gaven zich op:

J. van der Horst-Rijks, Parkweg 22, Epe, tel.: 13753 en

F. Zandstra, de Wildekamp 50 Epe, tel.: 12602.

Deze groep is nog te klein. Willen leden die hierin mee willen werken zich opgeven bij het bestuur of bij bovenstaande leden?

Het zou goed zijn wanneer ook deze groep van de grond komt. Er is in Epe nog veel te onderzoeken op archeologisch gebied.

Wie interesseert zich voor genealogie

Onderstaande brief ontvingen we van de heer A. Veldhuis die we gaarne publiceren.

"Reeds eerder had ik willen reageren op het artikel "Wie-doet-wat" in nr. 46 van het mededelingenblad van "Ampt Epe", doch drukke werkzaamheden verhinderden dat.

Gaarne zou ik mijn naam, adres en gegevens vermeld zien in het blad.

Sinds 1960 houd ik mij bezig met familie-onderzoek; hoewel dat eerst slechts mijn eigen afstamming betrof is dat geleidelijk uitgebreid tot bloed- en aanverwanten en daarna ook tot kollega's en bekenden.

Momenteel bezit ik een flink aantal kwartierstaten, waarin zeer veel gegevens voorkomen betreffende families uit Epe, Vaassen, Nijbroek, Oene, Welsum (Olst), Heerde en daaromheenliggende gemeenten.

Het aantal familie-namen is te groot om op te noemen, hoewel ik de meest voorkomende wil vermelden, zoals: Veldhuis, Riphagen, Mulder, Van de Vrugt, Vijge, Brummel, Van Putten, Slijkhuis, Rorijs, Witteveen, Lammers.

Graag zou ik met iedereen in kontakt komen, die reeds een Veluwe kwartierstaat heeft, doch ook met iedereen die van plan is een kwartierstaat op te zetten. Het blijkt namelijk in de meeste gevallen dat er wel raakvlakken zijn, waardoor dubbel werk voorkomen wordt en het onderzoek gestimuleerd wordt.

De genealogie is voor mij een hobby, die zich niet slechts uitstrekt tot de eigen familie en iedereen die vragen heeft, ben ik bereid te helpen met onderzoek, tegen vergoeding van porto-kosten en eventueel kosten van fotokopieën en reiskosten naar archieven.

Inmiddels verblijvend,

met de meeste hoogachting,

A. Veldhuis,

Archimedesstraat 147,

3772 CN Barneveld,

tel.: 03420 - 4369.